

ЗАҢҒАР ЖАЗУШЫ-МҰХТАР ӘУЕЗОВ**Асем Ерғали қызы Абдурахманова**

Өзбекстан Республикасы Ташкент облысы Шыршық мемлекеттік педагогика университеті
Гуманитар пәндер факультеті Қазақ тілі және әдебиеті бағытының студенті

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6798356>

Аннотация. Мақалада Мұхтар Әуезовтің «Жетім» әңгімесі жайлы талдау жасалмақ. Қорғансыз, қараусыз қалған жас сәбидің аяулы ана, жанашыр әке бейнесін аңсау бүгінгі күннің ащы шындығы.

Кілтті сөздер: талант иесі, қайсарлық, елеусіз қалдыру, ғыбатты мағына, қоңыр ән, қиянат, кербез.

УЧЕННЫЙ ПИСАТЕЛЬ -МУХТАР АУЕЗОВ

Аннотация. В статье будет проанализирован рассказ Мухтара Ауэзова «Сирота». Тоска по образу любящей матери и сочувствующего отца незащитного, брошенного маленького ребенка — горькая реальность сегодняшнего дня.

Ключевые слова: талант, отвага, пренебрежение, скрытое значение, коричневая песня, брань, кербез.

SCIENTIFIC WRITER - MUKHTAR AUEZOV

Abstract. The article will analyze Mukhtar Auezov's story "Orphan". The longing for the image of a loving mother and sympathetic father of an unprotected, neglected young child is the bitter reality of today.

Key words: talent, courage, neglect, cryptic meaning, brown song, abuse, kerbez.

КІРІСПЕ

Қазақтың ақындарының ішінде ерекше танылған талант иесі Мұхтар Омархан ұлы Әуезов өзінің дарыны, биік құздың ұшар басы тәрізді мінезі, үрген қасқырдың қайталанбас қайсарлығы барлық-барлығы осы кісінің бейнесін сипаттағандай. Абайдың өнеріне өмірін ұштастырған, үлгілі ұстаз жанның жолын құалап танылғанын «Мұхтарды танытқан Абай, Абайды танытқан Мұхтар» болғанын елеусіз қалдыру мүмкін де емес. Мұхтар Әуезовтің жас кезінен әдебиетке, өнерге деген құлшынысының ерте оянуы жас Мұхтарды еселе есейткендей, көппен бірге түзде жүргені көтеген адамдары көріп, өзіне ой түйгені десек қапы айтқанымыз емес.

НЕГІЗГІ БӨЛІМ**Аяусыз тағдырдың зардабын тартқан жетім тағдыры**

Өзінің әңгімелерінде өмірмен қиыстыра отырып адамдардың көңіліне ой салатындай өнегелі, ғыбатты мағына астарлайды. Қай-қайсысын алсақта ерекше сүйсініп, тамсанып таңырқаймыз. Солардың ішінде көзге жас алып, көңіл түпкіріне көмілген мейірімділік, жанашырлық сезімін оятатын әңгімесі «Жетім» болды десем болады. «Жетім» әңгімесінде астарлап тұрған жетімдік тауқыметін тартқан, қыршынынан қыйылған жас бүлдіршін жайлы болмақ. Ертедегі отбасылардың тағдыры жеңіл-желпі болмағандығын ескергенде, соғыстағы алапат қорқынышты сөзбен жеткізуде бұл шыбықтың бір-ақ ұшы іспетті болар еді. Кемелет жасына толмастан ақ кейде өздерінің сұраныстарымен, ал кейде мәжбүрліктен ұзақ сапар соғыс атты жолға аттанады. Ол жерден аман қайта ма ол тек бір Аллаға ғана мәлім. Олардың амандықтарын тіліп отыратын әйел азаматтары болады.

Отағасы соғысам десе, отанасы ақ жаулығын кеудесіне қысып үміт етумен болады. Сондағысы бұл шығармада да әке-шешесінен ерте айырылып қарт әжесінің қолында қалған жас баланың өмір қиыншылығы бейнеленбек.

ТАЛҚЫЛАУ

Қатал тағдыр мықты қолымен қатты ұстады. Әжесінің әке-шешесінде қайтқандағы уайымы Қасым ертерек ер жетсе екен, мен жоқта зарлап жыламаса екен деген. Бірақ та әжесінің де қайтқанын естігенде жұбататын адамыда қалмаған, уатып айтатын ертегісі, кешкі мезгілде алдына алып күпісіне орап отырып, тербетіп айтатын сезімді, қоңыр әні де енді болмайтынын білгенде нағыз жетім болғанын сезінуші еді. Көзінің жасы тек қана ұйықтағанда тыйылып, бақыттан басы айналар еді. Түсіне өзінің әке-шешесі кіріп оны жылы құшағына шақыратын, тізесіне отырғызып мандайынан сипалайтын.

Қараушысыз қалған Қасымның «жақынымын» деген Иса атта кісіге ұстатады. Оған қоса бақусыз қалған отыз шақты қой, он шақты қараны ұстатып жереді. «Жетімнің малына қиянат қылма! Өзің адам қыл, күт, асыра, жылатпа!» - деп тапсырған еді жұрт. Оның да ашсыздығы соншалық баланы тек қалған мұраларынан бағуды көздеген екен. Үйіне бара сала әйелінің Қасымды жақтыртпағанын көрсетіп, жетім қозыдай тас бауыр көріп шеттететін болды. Баланың малын өз малындай, өз меншігіндей қылды. Қасымға енді жетімдік, әлсіздік қайғысы зіл қара тастай орнатып алды. Жат жұртта ешкіммен арласпайтын, сырт көзге момын көрінген мен іштей солыған, бет-бейнесі әлсіреген, жан тыныштығынан айырылған болып есе бастады. Жұрттық күнкү сөздерін Исаға айтып, таяқта жеп алатын болды. Иса және Қадишаның балалары ерке, кербез болып өсіп, Қасым жалғыз, адамдарға сенбейтін араласатын жері жылқылар болып қалды. «Жылқылар менің балаларымдікі емес, Қасымның жылқылары»- деп жұмыстың басын Қасымға бұрып қоятын, жетімдігін есінен бір жола шығартпайтын еді. Жейтін тамағы да қарын тойдырмайтын дәрежеде. Нағыз бір ашаршылдық күйің кешкендей әлсірей бастайды. Болған қатал тағдыр сыны ішіне ылғы жетімсіреген жалғыздықпен бірген, дүниеге сенімсіздік, ешкімге жуымайтын жатбауырлық нығайып орнай бастаған. Бұл мінез өсіп, күшейіп, ішіне мұздай болып, қаны бұзылды. Түсдегі Қасымның жүдеу түрі үйіне жолатпай аяусыз сабалағанының, оралып қайта Исаның алдына келуі болы. Тағы да ұруға тырысқанында -Менің жазығым жетімдігім бе?... -Мені мұндай сорлы қылғандай не жазып едім?... Неңді жеп едім?! -деп жерде тұрған тасты, төніп келіп қалған Исаның тізесінен періп кеп жіберіп, далаға қаша жөнелді. Сол уақытта ойы енді сол үйге оралмайтыны, тек амал әке-шешесінің басына бару болды. Қасым жүгіре берді, жүгіре берді ақыр соңында әлсіреп, дәрменсіз қалды. Кейін оның өлі денесін тапты. Ол да бір аянышты оқиға. Шығарманың оқырмандардың жүрегінен ойып тұрып орын алатындығы соншалық, нағыз бір адамилық құндылықтарды ұмыттырмауды үйреткендей.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақтар әр қашан жетімді жылатпауға тырасады, және де байырғы заманнан санада тұрып қалған, санамызға құйылған көптеген нақыл сөздер, мақал-мәтелдер халық аузынан таралған.

Жетімге жеті бидай да тамақ.

Жетімнің ризығы-жұрттан.

Әйелі жоқ үй – жетім.

Бағбан өлсе бақ жетім,
Құлан кетсе қақ жетім.
Құс қонбаған көл жетім,
Ел қонбаған жер жетім.
Қатарынан қалған кәрі жетім.
Атасы жоқ – мас жетім,
Анасы жоқ – қас жетім.
Ашаршылықты көп көрген
Өзі тоймай «мә» демес,
Жетімдікті көп көрген,
Үш шақыртпай «ә» демес.
Қызғыш құсқа көл пана,
Жетім қызға ел пана.
Жетім қыздың жеңгесі көп. Жетім қыздың жеңгесі көп.
Жердегі — жетімдікі. Жердегі – жетімдікі.
Жетім жеті қырдың
Астындағы жеті үйден тамақтанады.
Жетімнің қарны – жетеу.
Егілмеген жер-жетім,
Елінен айрылған ер-жетім.
Басшысы жоқ ел жетім,
Барлығы жоқ көл жетім.
Жесір қатын ер болар,
Жетім бала ел болар.
Елі жоқ – жер жетім,
Ері жоқ – ел жетім.
Елінен кетсе, ер – жетім,
Егінші кетсе, жер – жетім.
Жетім бала кекшіл.
Жетімнің аузы асқа келсе, мұрны қанар.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. “Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық.-Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010 жыл.
2. Н. Келімбетов “Ежелгі дәуір әдебиеті” Алматы Атамұра 2005
3. “Қазақстан”: Ұлттық энциклопедия /Бас редактор Ә. Нысанбаев -Алматы “Қазақ энциклопедиясы” Бас редакциясы, 1998